

I U D A I C A

Vorbită cu multe secole înaintea erei noastre (în accepție convențională), limba aramaică își are numele de la cel al unui grup tribal denumit „aram”, de origine semită ca și evreii vechi. Patria arameilor a fost Mesopotamia, iar limba s-a răspândit spre vest, prin Siria, în Palestina. Apărută cam prin anul 1500 î.e.a., limba aramaică era vorbită de una din populațiile supuse Imperiului Assyrian, cu capitala la Ninive. A urmat dominația babiloniană (612 î.e.a.), arameii fiind majoritari și ocupându-se mult cu negoțul. Contactul cu fenicienii le aduce avantajul cunoașterii primului alfabet din Orientul antic, ceea ce au făcut și vechii evrei.

Timp de secole, savanții greci au confundat cele două limbi, ebraică și aramaică, datorită asemănării alfabetului și existenței unui fond lingvistic semit, comun. Din secolul VIII î.e.a. aramaica a devenit limba Orientului Apropiat. În anul 539 î.e.a., Cyrus, rege din Asan, fondează Imperiul Persan, consolidat apoi de Darius I Istaspe (522-486 î.e.a.), amintit de Eminescu în „Scrisoarea a III-a”.

Limba aramaică și rolul ei istoric

Aramaica își păstrează utilitatea, iar evreii, aduși captivi de Nabucodonosor în 587 î.e.a. la Babilon, preiau limba aramaică, ebraica devenind doar limbă de cult. În 539 î.e.a., o parte revin cu Zerubabel, la Ierusalim, apoi cu Nehemia și apoi cu Ezdra, în timpul lui Artaxerxes al II-lea. Aramaica devine limba vorbită la Ierusalim, îmbogățindu-se cu lexic ebraic. Populația are nevoie de traducerea textelor sfinte din ebraică în aramaică, astfel că apare necesitatea unor „targumi” (traduceri). Astfel, se cunosc Targumul lui Onkelo (o traducere a *Pentateuh*-ului), Targul Zilelor de Post (Targumul *Meghilat Ta'anti*), Targumul lui Jonathan, prima parte a Talmudului ierusalimitean, *Meghilat Antiohus* (despre victoria Macabeilor) ș.a. În jurul anului de trecere la era actuală, aramaica era și limbă de cult, așa că primii creștini vorbeau aramaica.

În controversatul film al lui Mel Gibson, „Patimile lui Christos”, evreii vorbeau aramaica, conform informațiilor istorice. Egiptul, care a cunoscut o imigrație a evreilor după distrugerea Primului Templu la Ierusalim, a acceptat și limba aramaică adusă de aceștia, imigrația continuând în timpul cuceririlor grecești și romane. Dispariția fără urmă, arameii au predat evreilor limba, pe care aceștia din urmă au purtat-o în Diaspora.

A urmat dominația greacă și introducerea limbii eline în comunicarea orală și scrisă. Evreii revin la limba strămoșilor pentru a-și păstra tradiția, iar creștinii adoptă limba grecilor. Rolul aramaicilor era încheiat, ea având doar o valoare istorică.

(Din „Semnal”, iulie 2006)

Profetul Amos - apărător al demnității și adevărului

În partea de sud a Iudeei, în orașul Tekoa, locuia un cioban și paznic de livezi, pe nume Amos. Regii Iehu și apoi Ieroboam II, urmași ai lui David, mențineau stabilitatea unui regat înjumătățit din cauza luptelor interne - Israel, aflat la nordul Iudeei. În schimb, regele Uziah al Iudeei era un slab conducător, nedemn de trecutul strămoșilor. Amos (apare în ilustrațiile lui Lilien, Lesser Ury ș.a.) a început să mediteze asupra cauzelor dezbinării evreilor, a decăderii moravurilor, sărăciei agricultorilor apăsați de impozite. Seceta, ciuma, distrugerea recoltelor au adus noi nenorociri.

„Cuvintele lui Amos din Tekoa / Cioban de oi, cu vorba cum e roua”, scrie A. Clain, poetul, traducător în versuri al Bibliei, care a trăit cam jumătate din viață în Israel (m. 2006). Profetul s-a dus la Ieroboam „cu doi ani înaintea cutremurului” și i-a ținut o predică pentru unirea evreilor în fața pericolilor interne și din afara țării. A vorbit despre opulența și risipa celor suspuși, în detrimentul stării de pauperitate a populației. El nu voia ca evreii să aibă soarta arameilor și amoriților pe care „Dumnezeu i-a pedepsit”. Marele Preot din Bet-El l-a îndrumat pe Ieroboam să-l izgonească pe profet în Iudeea, vecina de la sud. Văzându-se disprețuit, Amos a scris „Cartea” care îi poartă numele, în „Cartea Profetilor”, prima din acest capitol al Tanahului.

Spre deosebire de alți profeti, Amos consideră că Dumnezeu este universal, el poate pedepsi ori ierta orice popor, în funcție de „comportament”. Este unul dintre promotorii ideii de universalitate a iudaismului. Dumnezeu este mai exigent cu evreii, nu este mai „milos”. Amos nu încurajează practica sacrificiilor, ci morală. Pe lângă nivelul literar al „Cărții lui Amos”, conținutul acesteia o înalță deasupra multor pasaje biblice prin valoarea ei umanistă, nediscriminatorie.

Un iubitor al Sionului Rabinul IUDA SOLOMON ALKALAI, din Sarajevo

Alkalai promovează cu perseverență această idee, călătorește la Viena, Berlin, Paris, Londra, organizează întruniri, societăți pentru încurajarea emigrării în Palestina. În acest scop, el a apelat la subsidii, și-a vândut, împreună cu soția, tot ce aveau de preț, a publicat articole în diverse reviste, jurnale din acea vreme. În 1871, reușește să înființeze la Ierusalim o societate pentru ajutorarea imigranților, dar inițiativa este descurajată de autoritățile otomane și de liderii musulmani locali. În 1874, face o ultimă călătorie la Ierusalim și lansează ideea unui fond național pentru cumpărarea unor suprafețe de pământ, ca și cea a înființării unei organizații mondiale, ambele inițiative fiind realizate în următorii ani. Este interesant că bunicul lui Theodor Herzl l-a cunoscut pe Alkalai la Zemun, unde acesta era Șef Rabin. Probabil că a fost o sursă de inspirație pentru creatorul sionismului modern și prin această filieră. Iuda Solomon Alkalai a murit în 1878, la vârsta de 80 de ani, după ce a traversat decenii de zbucium pentru idealul unei patrii a evreilor.

Printre rabinii sefarzi ai epocii moderne, un rol de seamă l-a jucat Iuda (Iehuda) Solomon Alkalai, născut la Sarajevo în 1798. A studiat la Ierusalim, iar la vârsta de 27 de ani a devenit rabin la Zemun, vechea capitală a Serbiei. În 1834, el publică o carte în care, sub influența afirmării unor etnii în Balcani, îi îndeamnă pe evreii să se stabilească în Eretz Israel, pentru a avea o patrie. Este unul dintre precursorii sionismului, ca și M. Hess din Germania. A propus ca fiecare evreu cu venituri mai substanțiale să doneze 10% din câștigurile celor ce doresc să se stabilească în Palestina. În 1840, se declanșează „afacerea din Damasc”, o acuzație de omor ritual pornită din partea unor călugări creștini și care are ecou în epocă. Ideea *revenirii* în Țara Sfântă a strămoșilor este motivată de o istorie a persecuțiilor și acuzațiilor absurde. În ciuda opoziției unor conaționali, unor rabinii, Iuda

Comunitatea Evreilor din Arad a început să se formeze în sec. al XVIII-lea, iar în Lipova cu un secol mai devreme. Prima sinagogă, de lemn, datează din 1759, primul rabin fiind Rav **JOHANNAN**, care a oficiat prima slujbă în 1764. Încă din 1717 există *Hevra Kadiša*, instituție destinată întreținerii cimitirului, asigurării slujbei de înmormântare, dar și îngrijirii bolnavilor, săracilor. Următorul rabin a fost **BRODA LEB** (1770-1786), apoi **STEMNITZ HIRSCH** (1786-1789). Primul jude (laic) a fost *Moșe Hirschl*, numit în 1849, apoi *Wolf Steinitzer*, *Leopold Epstein*, *Josef Hertz*, *Paul Walfisch*.

În 1789, a fost ales rabin un tânăr de numai 23 de ani, **AARON CHORIN**, care a păstorit comunitatea până în 1844, când a încetat din viață. Aaron Chorin s-a născut în 1766, la Weisskirchen, în Moravia, a urmat *ieșiva* la Mattersdorf în Austria (Nagymarton, în cronicile maghiare), apoi a devenit discipol al Gaonului Jezekei Landau din Praga. La recomandarea Rabinatului din Praga a fost ales Șef Rabin la Arad, oraș care număra doar 32 de credincioși. Aaron Chorin a introdus unele modificări în ordinea rugăciunilor și a dispus procurarea unei orgi în sinagogă, ceea ce, în acel timp, nu era permis, dar ulterior, în numeroase sinagogi s-a introdus orga. A publicat un tratat „*Emek Hašaveh*”, prefațat de Rabinul Moșe Münz din Budapesta. În continuare a publicat și alte cărți. Reformismul lui Aaron Chorin nu a avut ecou în România, unde ortodoxismul și-a păstrat influența. Nu se poate, totuși, nega personalitatea sa. El a propus o conferință la Ierusalim a reprezentanților diferitelor tendințe în iudaism, care n-a mai avut loc. A fost poet, înnoitor al limbii ebraice, precedându-l pe Ben Yehuda cu peste o

Rabini din ARAD

jumătate de secol. În 1797, Aaron Chorin a vorbit în fața arhiducelui Josef, la Arad, pentru a solicita înțelegere și sprijin la ridicarea unei sinagogi, năzuință realizată abia în 1834. La înmormântarea ilustrului rabin au participat notabilitățile orașului, reprezentanți ai tuturor cultelor. În cimitirul evreiesc se păstrează un mic mausoleu ce adăpostește mormântul lui Aaron Chorin, mausoleu construit în 1851, cu un bust executat de Jakob Guttman. Se știe că evreii ortodocși nu permit acest demers, ceea ce este logic, conform Decalogului.

Urmașul Rabinului Chorin a fost **JAKOB STEINHARDT**, născut la Mako, în comitatul Cenad, din Ungaria. A urmat studiile la *ieșiva* locală cu rabinul Ullmann, apoi la Bratislava, cu ilustrul Sofer. Se afirmă și ca publicist de limbă maghiară. În 1845, preia funcția de rabin la Arad, unde începe să țină prelegeri, predici în ebraică, maghiară, germană, limbi pe care le stăpânea la perfecție. A participat la dezbaterile privitoare la înființarea Seminarului Rabinic în Ungaria.

În monografia evreilor arădeni, publicată în 1996, la Editura Minimum din Israel (autori: dr. Josif Schönfeld, prof. Eugen Glück, Gh. Kovács ș.a.), mai sunt menționați: **AVRAM FRIEDMANN**, din Șimand, care a devenit Șef Rabinul Ardealului; cantorul *David Stengel*; profesorul *Lazăr Schreinka* ș.a.

După Rabinul Jakob Steinhardt, a urmat dr. **AL. ROSENBERG**, venit de la Oradea. Și-a ținut predicile în limba maghiară. În 1903-1904, evreimea arădeană s-a divizat în două comunități: neologi (de rit occidental) și ortodocși. Rabin neolog a fost dr. **LUDOVIC VAGVÖLGYI**, un bun orator, un suflet cald, preocupat de soarta evreilor de pretutindeni. Spre sfârșitul vieții (m. 1941), s-a apropiat de sionism, a participat la Congresele WIZO, la acțiunile „*Keren Hayesod*”, la înființarea, în 1937, a filialei Sohnut la Arad. Comunitatea neologă a fost condusă apoi de dr. **JOSIF SCHÖNFELD**, născut la Negrești (Satu Mare). A absolvit Seminarul Rabinic din Budapesta în 1937. În 1961, a plecat în Israel, cu familia. Au urmat rabinii **LERNER**, **KESZTENBAUM**, **MÜLLER**, **WIZNITZER**, dr. **ERNEST NEUMANN**, ultimul rabin, concomitent, în Timișoara și Arad. Comunitatea ortodoxă a fost condusă timp de decenii de dr. **JOACHIM SCHREIBER**.

Din păcate, monografia menționată mai sus face prea puține referiri la această comunitate, care în România este de primă importanță.

Pagină realizată de BORIS MARIAN

DIVREI TORA

REFLECȚII BIBLICE
de ing. BARUCH TERCATIN

● Sâmbătă, 17 noiembrie 2007 (7 Kislev 5768), citim Pericopa **VAIETE**. Personajul de care ne vom ocupa este o femeie dinamică, Rahel, care devenise soția iubită a lui Iacov. Prima întâlnire cu viitorul ei soț, este lângă o fântână. De două ori se menționează cuvintele „vine cu turma”. O dată, când ciobanii spun că e așteptată; a doua oară - chiar când vine. Trec anii. Iacov, căsătorit, mai întâi cu Lea, sora Rahelei, are patru fii cu ea. Cu Rahel, pentru care muncește alți șapte ani la Lavan, tatăl lor - nu are nici unul. Se pare că e stearpă. Rahel i se adresează: „Adu-mi filii! Dacă n-am, eu mor”. Iacov îi răspunde: „Oare am eu puteri mai mari decât Divinitatea?”. După obiceiul acelor vremuri, servitoarea Rahelei, Bilha, naște copii cu Iacov, în numele stăpânei sale. Rahel așteaptă până Divinitatea îi ajută. Numele primului ei copil este Iosef, care-i exprimă dorința ca Dumnezeu să-i mai adauge copii. Ea mai naște pe Benjamin, dar moare la naștere.

● Sâmbătă, 24 noiembrie 2007 (14 Kislev 5768), citim Pericopa **VAIŞLAH**. În această pericopă este narată o întâmplare tragică: răpirea Dinei, fiica lui Iacov, și violarea ei de către Sihem. De ce a fost

lovită astfel familia lui Iacov? Înțelepții susțin că Iacov a fost pedepsit pentru atitudinea lui față de Lea, mama Dinei. Iacov nu putea uita că a fost înșelat de Lavan, socrul lui, primind-o pe Lea, în noaptea nunții, în locul lui Rahel. El n-o iubea pe

- Pericopa **VAIETE** (17 noiembrie 2007 - 7 Kislev 5768)
- Pericopa **VAIŞLAH** (24 noiembrie 2007 - 14 Kislev 5768)
- Pericopa **VAIEŞEV** (1 decembrie 2007 - 21 Kislev 5768)
- Pericopa **MIKEŢ** (8 decembrie 2007 - 28 Kislev 5768)

Lea. Alți comentatori consideră că Iacov n-a vrut s-o dea pe Dina de soție lui Esav, ceea ce, poate, l-ar fi readus pe Esav pe drumul cel drept. Cu toții sunt de acord că e vorba de o pedeapsă primită de Iacov.

● Sâmbătă, 1 decembrie 2007 (21 Kislev 5768), se citește Pericopa **VAIEŞEV**. Înțelepții au dat mare importanță numelui unui om. După ei, numele

omului influențează mult viața sa. De aceea, este foarte importantă hotărârea numelui primit de copil la naștere. Au existat diferite opinii privitoare la cel care trebuie să hotărască numele copilului: tatăl sau mama. După unii, la primul copil, tatăl are prioritate în decizia asupra numelui, la copilul al doilea - mama. Ramban nu e de acord cu acest obicei. Rabinul Alberstam opinează că mama trebuie să hotărască numele primului copil, tatăl - numele celui de-al doilea. Bineînțeles, dacă părinții se înțeleg. Dacă nu - procedează după cum cred ei de cuviință. Acest sistem e exemplificat în pericopă, referitor la copiii lui Iehuda.

● Sâmbătă, 8 decembrie 2007 (28 Kislev 5768), citim Pericopa **MIKEŢ**. Pericopa aceasta se citește, întotdeauna, în sâmbăta în care sărbătorim și **HANUCA**. Am aprins, vineri seara, cea de-a patra lumânărică. „MikeŢ” înseamnă „sfârșit” - sfârșitul epocii grele a lui Iosef. După chinurile din închisoare, apare lumina. El devine locțiitorul Faraonului. **HANUCA** este sfârșitul unei epoci grele și pentru poporul evreu. El revine în țara sa, în Templul din Ierusalim și lumina candelabrelor revine pentru a da lumină. Pericopa semnifică sfârșitul întunericii și începutul luminii pentru Iosef, dar și pentru Iacov cu familia sa. Speranța este ca întunericul, pentru poporul evreu, să dispară complet.